

EDMOND MALAJ

Instituti i Historisë / Akademia e Shkencave e Shqipërisë
edmond.malaj@asa.edu.al

**KËRCËNIMI TURK DHE DORËZIMI I SHKODRËS TE
VENEDIKASIT NË VITIN 1396 NGA GJERGJ II STRAZIMIR
BALSHA****Abstrakt:**

Në këtë artikull përpiqemi që të hedhim dritë në mënyrë të detajuar në një periudhë historike të Shkodrës në fund të shek. XIV, që fillon me kërcënimet turke e vazhdon deri në dorëzimin e qytetit me rrethina në duart e venedikasve nga Gjergj II Strazimir Balsha. Si rrjedhim, do të mundohemi të ndriçojmë një periudhë të vështirë të historisë së Shkodrës mesjetare, siç janë 15 vitet e fundit të shek. XIV. Ne do të përqendrohemi në dy momente të kësaj historie: fillimisht me pushtimin e Shkodrës nga osmanët në vitet 1393-1395 si dhe kalimin e saj në sundimin venedikas në vitin 1396. Për t'i paraqitur këto ngjarje do të mbështetemi kryesisht në dokumente të Arkivit të Venedikut dhe të Raguzës, në disa dokumente osmane, si dhe në punime të autorëve të ndryshëm.

Fjalë kyçe:

Shkodra, Drishti, Durrësi, Savra, Balsha II, Gjergj II Strazimir Balsha, Shahini, turqit, Radiq Cërnojeviq, Topiajt, Karl Topia, Kojë Zaharia, Dhimitër Jonima.

Kërcënimi turk dhe Balshajt

Në gjysmën e dytë të shek. XIV Shkodra ishte në sundimin e Balshajve. Por shpejt situata nisi të ndryshonte, kur në trojet arbërore u shfaqën turqit, të cilët do të përbënin një rrezik gjithnjë e më të madh e më të shpeshtë për trojet arbërore duke filluar qysh në gjysmën e dytë të shek. XIV. Sipas disa autorëve, turqit erdhën në trojet arbërore të ftuar nga vetë arbit. Ishin pikërisht Topiajt, ose më saktë Karl Topia që i ftoi

ata për ndihmë kundër rivalëve të tyre, Balshajve.¹ Autorë të tjerë janë të mendimit se ata qenë thirrur për herë të parë, jo nga Karl Topia, por nga despoti serb i Janinës Tomas Preljuboviç (i njohur edhe me emrin *Thomas Komnenos Palaiologos*)² në vitin 1380 kundër shqiptarëve.³ Tomas Preljuboviç njihet në historiografi edhe si vrasësi i shqiptarëve “Αλβανιτοκτόνος”.⁴ Kështu, me dobësimin e Principatës së Balshajve, e cila po humbiste gjithë e më shumë pushtet – dhe një ndër shkaqet për këto zhvillime ishte edhe Beteja e humbur e Savrës – turqve iu hap rruga e depërtimit në brendësi të trojeve shqiptare.

Në lidhje me Betejën e Savrës do të ndalemi shkurtimisht, duke e pasqyruar me disa rreshta. Ajo u zhvillua në shtator të vitit 1385, ndërmjet turqve dhe koalicionit⁵ të Balshës II, i cili mbeti i vrarë më 18 shtator. Autori i shek. XVI, Mario Orbini na tregon edhe ngjarjen se si ndodhi vrasja e Balshës II në atë betejë. Orbini shkruan, se Balsha II po qëndronte në Durrës, kur i erdhi lajmi që turqit kishin shkelur territoret e tij dhe po kryenin plaçkitje. Ai u nis menjëherë nga Durrësi, pa prituri që të organizonte një ushtri me shumë forca. Ushtria turke, e përbërë kryesisht prej kalorësish, komandohej nga një oficer i quajtur Timurtash Beu, që njihej si një ndër prijësit më të sprovuar ushtarakë osmanë. Ushtria e Balshës synonte që t’i mbyllte rrugën depërtimit të forcave osmane, të cilat, që kur kishte rënë në duart e tyre Manastiri (1383) dhe Thesalia, po godisnin pareshtur tokat shqiptare dhe për këto plaçkitje e

¹ Peter Bartl, “Thopia, Karl”, në *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, Bd. 4. Hgg. Mathias Bernath / Karl Nehring (München: 1981), 312.

² Thomas Preljuboviç ose Thomas Komnenos Palaiologos (gr. Θωμάς Κομνηνός Παλαιολόγος, serb. Тома Прељубовић; † 23. dhjetor 1384) ka sunduar si princ i Epirit nga viti 1366 deri në vitin 1384. Ai ishte i biri i Preljubit (vojvodë serb i Stefan Dushanit) dhe i Irenës, së bijës së Stefan Dushanit, por në lidhje me nënën e tij thuhet gjithashtu se ishte greke. Për më tepër, shih: John Van Antwerp Fine, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest* (Michigan: University of Michigan Press, 1994), 346.

³ Oswald Brenner, “The Ethnic Composition of Medieval Epirus”, në *Imagining frontiers, contesting identities*, edited by Steven G. Ellis, Lud'a Klusáková (Pisa: Pisa University Press / Edizione Plus, 2007), 135.

⁴ Donald MacGillivray Nicol, *The despotate of Epiros, 1267-1479. A contribution to the history of Greece in the Middle Ages* (Cambridge/London/ New York/ New Rochelle/ Melbourne/ Sydney: Cambridge University Press 1984), 147.

⁵ Jean W. Sedlar, *East Central Europe in the Middle Ages, 1000-1500* (Seattle/ London: University of Washington Press, 1994), 385.

sulme flasin edhe kronikat osmane, sidomos ajo e Ashik Pashazades⁶ dhe e Idres Bitlisis.⁷ Ja si e përshkruan edhe kronisti osman Hoxha Sadeddin fushatën e Timur Tashit kundër trojeve shqiptare:

“Si rrjedhim Timur Tash beu vajti në vilajetin e shqiptarëve, pushtoi disa kështjella që ndodheshin në shtigjet e atij vendi dhe dërgoi akënxhijtë për të plaçkitur. Luftëtarët shtinë në duar nga popullsia shqiptare vajza dhe djem tërheqës me fytyra të freskëta e të pashembullt në bukuri dhe hijeshi. Çdo luftëtar mori nga një zanë të tillë me fytyrë të bukur që të ledhatonte zemrën si dhe llojlloj plaçkash. Timur Tash beu mori një të pestën e plaçkës dhe u drejtua për në selinë e Sulltanit, mbrojtës i botës, me ushtrinë ngadhënjimtare dhe me trofe të pakufizuar ashtu siç u përshkrua më lart. Atë dimër ata pushuan në Edërne ...”⁸

Tani, lidhur me sulmin që do t’u bëhej turqve, të cilët ndodheshin në afërsi të Lushnjës, Balsha II u këshillua nga fisnikët e tij që të priste, derisa të kishte një numër më të madh trupash. Por, ngaqë ai ishte shumë trim dhe ndoshta disi edhe kokëkrisur, nuk e dëgjoi këshillën e fisnikëve dhe nuk mori në konsideratë as rrezikun që po i kanosej. Kështu, ai nisi sulmin ndaj turqve dhe u vërsul brenda trupave armike. Por, qysh në mësymjen që u bëri atyre pranë lumit, sipas Orbinos “*Voiusha*”*, në *Provincën e ashtuquajtur Grekot, në Fushën e Popovës*”, ai u thye nga turqit dhe u vra në betejë, në të cilën së bashku me disa nga njerëzit e tij luftoi me shumë trimëri, dhe për njëfarë kohe i qëndroi forcës së armikut që shkonte deri në pesë mijë, shumë prej të cilëve vdiqën. Edhe Balsha pati humbje të mëdha në njerëz dhe disa u zunë rob. Midis të tjerëve u vranë edhe Gjergj Cervavçiq (Giurag Cheraucich), vojvoda i tij, i shquar për trimëri dhe Ivanishi (Ivaniš Mrnjavčević), i biri i Mbretit Vukashin. Turqit ia prenë kokën Balshës II dhe e çuan me karrocë ... te Murati, Princi i turqve.⁹ Megjithatë, Orbini e vendos datën e ngjarjes

⁶ “Ashik Pashazade (1400 – pas vitit 1484)”, në *Lufta shqiptaro-turke në shekullin XV – Burime osmane*, përgatitur për shtyp nga Selami Pulaha (Tiranë: Helga’s Secets, 2016), 76-78.

⁷ “Idrisi Bitlisis (?-1520)”, në *po aty*, 128-139.

⁸ “Hoxha Sadeddin (1536-1599)”, në *po aty*, 228.

* Shënim i autorit: Në fakt, këtu Orbini përmend një emër lumi mbase Vjosën, e cila ndodhet më në Jug. Në Savër ndodhet një lumë tjetër që quhet Lumi i Zi ose Perrino.

⁹ Mavro Orbini, *Il Regno degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni Historia di Don Mavro Orbino Raouso Abbate Melitense*. Nella quale si vede l’Origine quasi di tutti i Popoli, che furono della Lingua Slava, con molte, & varie guerre, che fecero in Europa, Asia, & Africa; il progresso dell’Impero, l’antico culto, & il tempo della loro

gabim duke dhënë vitin 1383, si vit i kësaj ngjarjeje. Ushtria osmane ishte në komandën e Hajredin Pashës.¹⁰

Me vrasjen e Balshës II, Gjergj II Strazimir Balsha trashëgoi Shkodrën së bashku me Drishtin e Lezhën dhe me disa krahina të Zetës. Ai e kishte selinë e tij në qytetin e Ulqinit. Pas vrasjes së ungjit të tij në betejën kundër osmanëve, Gjergji që i detyruar të bëhej vasal i turqve deri në vitin 1387¹¹ dhe me sa duket, ai i dha fund këtij vasaliteti, kur u martua me princeshën serbe, Jelenën, të bijën e Mbretit serb Lazar po atë vit.¹² Pas Luftës së Savrës, kur u bë sundues i Zetës së Epërme, nisi edhe armiqësia kundër Cërnojeviqve, të cilët nuk e njohën zotërimin e tij. Ata i thanë Gjergjit se ato troje ishin nën Mbretin boshnjak Tvërtko.¹³ Gjatë kësaj kohe, Balshajt po kalonin edhe njëfarë periudhe të vështirë për sa u përket marrëdhënieve të tyre me Tvërtkon – Mbretin e Bosnjës dhe të Serbisë,¹⁴ por edhe me sundimtarë të tjerë. Për të zbutur e për të paqëtur mosmarrëveshjet, që ishin krijuar ndërmjet Tvërkos dhe Balshajve,

conversione al Christianesimo. E in particolare veggonsi i successi de'Rè, che anticamente dominarono in Dalmazia, Croatia, Bosna, Servia, Rassia, & Bvlgaria (In Pesaro, Appresso Girolamo Concordia. Con Licenza de'Superiori, MDCI (1601)), 292-293.

¹⁰ Sedlar, *East Central Europe in the Middle Ages, 1000-1500*, 385.

¹¹ Alexandru Madgearu, *The wars of the Balkan Peninsula: Their medieval origins* (Lanham/ Toronto/Plymouth: Scarecrow Press, 2008), 83.

¹² Martesa e Gjergj Strazimir Balshës me Jelenën, të bijën e Llazarit, nuk ka një datë të saktë. Sipas A. Fine-s, ajo mund të ketë ndodhur gjatë viteve 1386-1387. John Van Antwerp Fine, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006), 389.

¹³ “*Et andando in Zenta, fù ricevuto per Signore; quantunque alcuni di Zenta Superiore, e di Zarnoeuichi non gli prestassero vbediëza, fingendo di riconoscere per suo superiore Tuartco Rè di Bosna.*” Orbini, *Il Regno degli Slavi*, 293.

¹⁴ Gjatë gjysmës së dytë të vitit 1385 flitet për mosmarrëveshje ndërmjet Mbretit serb Tvërtko dhe Balshës: “*1385 ante X 5: littere privatae de Discordia inter Raxie Regem et dominum Balsam*”. Shih *Acta Albaniae Veneta Saeculorum XIV et XV*, Josephi Valentini S. J. Labore reperta et Transcripta Ac Typis Mandata. Parstis Primae: Saeculum XIV complectentis. Tomus Secundus: Ab anno MCCCXXXIV ad annum MCCCXCVI. Centro internazionale di Studi Albanesi Palermo/ Istituto Universitario Orientale di Napoli/ Istituto di Studi Albanesi dell'Università di Roma/ Fondazione Giorgio Cini di Venezia/ Pontificio Istituto di Studi di Orientali Roma/ Albanien Institut, Universität München/ Südost Institut, München 1968, nr. 304. (Në vijim cituar si: AAV II, dok. nr.).

venedikasit kishin dërguar dy ambasadorë: Georgious Loredano-n (Giorgio Loredan) dhe Andreas de Bernardo-n (Adrea Bernardo).¹⁵

Kjo armiqësi ishte krijuar që nga vitet '60 të shek. XIV, kur Balshajt ishin përpjekur që të zgjerohnin kufijtë e tyre në të gjitha drejtimet, duke prishur aleancat që kishin pasur deri atëherë.¹⁶ Ndër këta armiq bënte pjesë edhe Karl Topia, i cili ua kishte ndalur atyre vrullin e ekspansionit në drejtim të Jugut fillimisht në vitin 1364.¹⁷ Ai madje kishte arritur që të kapte rob edhe vëllezërit Balshaj (duke e mbajtur Gjergj Balshën si rob për disa muaj¹⁸), por që më vonë në vitin 1384 arritën t'ia merrnin Durrësin, edhe pse ata kishin bërë krushqi me Karl Topinë duke i dhënë atij për grua motrën e tyre Katerina Balshën,¹⁹ apo siç quhet ndryshe tek autorët e tjerë Vojsava Balsha, e bija e Balshës I.²⁰

Siç e thamë edhe më sipër, turqit me sa duket ishin thirrur për ndihmë nga Karl Topia,²¹ i cili ia kishte kërkuar këtë asistencë Sulltan Muratit I,²² me qëllim që të shtinte Durrësin sërish në duart e veta. Kështu Hajredin Pasha u shfaq në Shqipërinë e Mesme, ua mori Durrësin Balshajve dhe ia riktheu sërish Karl Topisë,²³ por edhe ky më pas që i

¹⁵ "Et vtile sit. Et pro honore nostril dominj faciat interponere nos et tractare pacem et concordiam inter, domins prdictos, cum hoc sit de mente et beneplacito domini Regis raxhie, qui nobis scripsit cum maxima Instantia, super hoc, vadit pars, pro faciendo doctos dominos, elligiantur duop Ambaxiatores, per duas manus ellectionum in isto consilio...". Po aty, dok. nr. 304.

¹⁶ Pëllumb Xhufi, *Nga Paleologët tek Muzakajt. Berati dhe Vlora në shekujt XII-XV* (Tiranë: Shtëpia botuese 55, 2009), 248.

¹⁷ Po aty.

¹⁸ Giuseppe Gelchich, *La Zedda e la Dinastia dei Balšidi, Studi storici e documenti* (Spalato: Tipografia Sociale Spalatina (G. Laghi), (1899)), 47.

¹⁹ Po aty, 50.

²⁰ Bartl, "Thopia, Karl", 312.

²¹ Po aty.

²² Bojka Djukanović, *Historical Dictionary of Montenegro* (Lanham: Rowman & Littlefeld, 2023), 27.

²³ Karl Hopf, "Griechenland. - B. Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit. Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit.", në *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste: in alphabetischer Folge von genannten Schriftstellern bearbeitet und herausgegeben von J. S. Ersch und J. G. Gruber*. Mit Kupfern und Charten. Erste Section A-G. Herausgegeben von Hermann Brockhaus. Sechsendachtzigster Theil (86). (Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit. II. und III. Periode, griechisch-römisches Recht im Mittelalter und in der Neuzeit. I. und II. Periode) (Leipzig: F. A. Brockhaus, 1868), 43.

detyruar që t'i nënshtrohej hegjemonisë së osmanëve.²⁴ Kështu turqit erdhën, mësuan shtigjet dhe rrugët, dhe nuk u larguan më kurrë për më tepër se pesë shekuj, sepse, pikërisht ardhja e tyre me atë rast shënon edhe fillimin e së ashtuquajturës periudhë e turqve, sipas Bartl-it (Türkenzeit), në trojet jugore arbërore.²⁵

Disa vjet më vonë, sidomos në vitin 1387, Karl Topia u vu në pozitë të vështirë dhe kërkoi ndihmën e venedikasve për mbrojtjen e Durrësit, të cilët i prematuan se do ta ndihmonin. Fillimisht, ai bëri një marrëveshje. Më datë 17. 04. 1387, ata i kthyen përgjigje se ishin të lumtur që do t'i dërgonin një anije (të tipit *galedellum*) dhe një ambasador, i cili do të shihte të ardhurat e doganës, prej të cilave një e treta do të përdorej për pagesën e balistiarëve dhe njerëzve të tjerë që do të viheshin në dispozicion të mbrojtjes së qytetit. Më pas, Venediku porositi edhe kapitenin e Gjirit që në raste të nevojshme të nxitonte për në Durrës për t'i ardhur në ndihmë Karlit dhe territoreve të tij.²⁶ Karl Topia vdiq në janar të vitit 1388 dhe la të birin, Gjergj Topinë, si pasardhës dhe zot të Durrësit.²⁷ Le të kthehemi tani sërish te Balshajt.

Për sa u përket zotërimeve të Balshajve, turqit nuk po kërcënonin vetëm pjesët në Arbërinë Veriore dhe në atë Qendrore të zotërimeve të tyre, por edhe në Jug. Kështu, Balshë Balsha, zot i Zetës, Kaninës dhe Vlorës (*Balse Balsich Zente, Canine et Avalone domini*), në gusht të vitit 1385 kërkoi ndihmë ushtarake nga venedikasit, ngaqë turqit po e shqetësonin ditë për ditë.²⁸ Ai u kërkoi atyre katër galera të armatosura që

²⁴ *Historia e Popullit Shqiptar*, vëll. I (Ilirët, Mesjeta, Shqipëria nën Perandorinë Osmane gjatë shek. XVI – vitet '20 të shek. XIX) Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë (Tiranë: Toena, 2002), 290; shih edhe: Madgearu, *The wars of the Balkan*, 83.

²⁵ Bartl, "Thopia, Karl", 312.

²⁶ "1387, 17. aprilis. Venetiis. Ad requisitionem Caroli Thopiae mittetur expensis eiusdem "galedellus" unus paratus alias, iam promissus cum sufficientibus hominibus usque Durachium. – Nemo mittetur ad "intratas doanne" Durachii videndas, quarum tertia pars deputanda esset pro stipendio ballistiariorum pro custodia Durachii, sed dominus Carolus ad beneplacitum suum solvet balistarios et alias gentes habitatores Venetiarum. — Mandatur capitaneo culphi, ut "in casibus opportunis succurrere debeat dicte terre Durachii per mare" sitque "in omne auxilium et favorem domini Caroli et locorum suorum". Misti del Senato 40, fol. 68," AAlb II, nr. 408; Shih edhe një version më të zgjeruar të dokumentit te: *po aty*, dok. nr. 329.

²⁷ Bartl, "Thopia, Karl", 312.

²⁸ "1385, 8. augusti. Venetiis. Ad petitionem "Balse Balsich Zente, Canine et Avalone domini", civis et amici Veneti, Veneti se paratos esse declarant dare quattuor galeas

do t'i shërbenin për katër muaj, ndihmë e cila i jepet.²⁹ Rreziku turk bëhet edhe më i madh me Luftën e Kosovës, në të cilën forcat turke dolën fitimtare, edhe pse atje gjeti vdekjen vetë Sulltan Murati I. Gjergj II Strazimir Balsha ishte nisur që t'i vinte në ndihmë Mbretit Lazar, vjehrrit të tij, por gjatë kohës kur ishte në rrugë e sipër i mbërrin lajmi i katastrofës dhe si rrjedhojë ai kthehet dhe vendos që të mbrojë tashmë territoret e tij.³⁰ Sipas autorëve të tjerë dhe kronikave osmane, Gjergj II Strazimir Balsha kishte marrë pjesë vetë në këtë luftë.³¹ Pikërisht gjatë kësaj kohe, pas Luftës së Kosovës, në territorin e Zetës pati një dyndje të madhe të serbëve, të cilët erdhën dhe u vendosën aty, sepse preferonin më mirë që të iknin sesa t'u nënshtroheshin turqve.³²

Pra Zeta, një vend malor dhe i përshtatshëm për t'u mbrojtur, u bë vendstrehimi për shumë serbë, dhe mendojmë se ky proces duhet të ketë mbështetur edhe sllavizmin e mëtejshëm të krahinave të Malit të Zi dhe të shumë fiseve shqiptare, që më vonë e identifikonin veten si sllavë. Si rrjedhojë, sllavizmin e një pjese të trojeve të Malit të Zi duhet ta shohim jo vetëm te ndikimi i Kishës Ortodokse Sllave, por edhe si pasojë e dyndjeve serbe të shkaktuara sidomos nga luftërat kundër turqve, siç e tregon edhe rasti i Luftës së Fushë-Kosovës, më 15 qershor 1389. Përveç këtyre krahinave ishte i kërcënuar edhe Durrësi, për të cilin Senati më 8 mars 1392 porositi kapitenin e përgjithshëm të Gjirit që të shkonte me kujdes në qytet dhe të shihte e të merrte masa që ai të mos binte në duart e turqve.³³

Pushtimi i parë i Shkodrës nga turqit (1392-1393) dhe çështje të tjera

Shkodra dhe rrethinat e saj duke përfshirë edhe qytetet si Danja, Drishti etj., qenë gjithashtu shumë të kërcënuara nga turqit, të cilët kishin mundur të kapnin rob edhe vetë Gjergjin II Strazimir Balshën gjatë një

contra Turchos, a quibus contratae dicti Balsae "cotidie opprimuntur et molestantur". Po aty, dok. nr. 389.

²⁹ *Po aty*, dok. nr. 300.

³⁰ William Denton, *Montenegro: Its People and Their History*, by the Rev. W. Dentin, M.A. (London: Daldy, Isbister & Co., 1877), 190.

³¹ Madgearu, *The wars of the Balkan*, 83.

³² Denton, *Montenegro*, 190.

³³ "*Mandetur capitaneo nostro Culphi ut diligenter uadat at Ciuitatem Durachij, et uideat, ut ipsam Ciuitatem (sic) non cadat in Mannibus Turcorum salutando parte nostra Dominum Dorachij*". AAV II, dok. nr. 438.

beteje në vitin 1392, pasi më parë ai kishte bërë bisedime me Pasha Jegjit Beun (i njohur edhe me emrin Bazait Beu) dhe ishte munduar të bënte marrëveshje, porse ata i kishin kërkuar atij gjysmën e territoreve, duke përfshirë ndër to edhe Ulqinin, selinë e tij por edhe Shkodrën.³⁴ Kështu, si rrjedhim i kapjes së tij rob, Shkodra ra në duart e turqve,³⁵ sipas mendimit tonë gjatë vitit 1392, ndërsa sipas Ndoc Nikajt në fund të vitit 1393.³⁶ Për këtë, më 7 tetor të vitit 1392 pati këshillime të qeverisë së Venedikut, sepse kjo çështje bëri që venedikasit të tregoheshin të gatshëm të ndihmonin gruan e Gjergjit, me qëllim që Shkodra dhe Ulqini bashkë me krahinat e tyre të mos mbeteshin në duart e turqve.³⁷ Kështu, kapitenit venedikas të Gjirit i jepet urdhër që të shkonte sa më shpejt që të ishte e mundur në Ulqin dhe të fillonte bisedimet me zonjën Helena Balsha (Lazareviqi) (*Helena lazarevichia, Georgii Balshae uxore*), dhe nëse do ta kërkonte nevoja që të zhvilloheshin bisedime të shumta, ai duhej që të përfshinte në to edhe fisnikun Nikola Belenjo (Nicolam Belegnum) që ishte zëvendëskapiten. Këta duhej ta paralajmëronin e ta bindnin zonjën Helena që të ishte e fortë dhe e qëndrueshme, e që nuk duhej t'i lëshonte trojet dhe qytetet e saj në dorën e turkut, sepse po ta bënte një gjë të tillë, për të dhe për bijtë e saj do të ishte shkatërrimi i shtetit të saj.³⁸ Madje, nëse Helena do të dëshironte, venedikasit do t'i ofronin asaj edhe ndihmë në forca ushtarake, duke i vënë asaj në

³⁴ “*Cum per noua que habentur, multis nodis et vijs., de Retentione domini dulcigni et cuiusdam consanguinei sui, facta per Bayasit turchum, Et de conuentionibus factis jnter dominum turchum et dictos dominos, videlicet de dando et ponendo ducignum et Scutari ac alia loca sua, sub potentia et domino dicti bayasit, pro liberatione et relaxione euroum.*” Po aty, dok. nr. 455.

³⁵ Për këtë shih: *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike*, Skupio Sime Ljubić, Knjiga IV (Od godine 1358 do 1403) (Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1874), 295-296. (Më tej cituar si: Ljubić, *Listine IV*).

³⁶ Ndoc Nikaj, *Historija e Shqypnis*, vëllimet I-II (Lezhë: Botimet Fishta, 2015), 81.

³⁷ Giuseppe Valentini & Fulvio Cordignano, *Përmbledhje dokumentesh për historinë e Shqipërisë (1200-1500)*, përktheu nga origjinali: Vladimir Bregu (Tiranë: Plejad, 2013), dok. nr. 194.

³⁸ “*Ad hortandum et suadendum, quod sit Constans e t fortis ad manutenendum et conseruandum terras et loca sua, ne perveniant ad manus turchorum, quia si pervenièrent esset totalis destructio status sui et suorum filiorum.*” AAV II, dok. nr. 455.

dispozicion 20 deri në 30 balisterë venedikas, të cilët ajo do t'i mbante me shpenzimet e saj.³⁹

Balsha u lirua nga turqit kundrejt pagesës, por kërcënimi turk ishte i pranishëm vazhdimisht. Kjo gjendje e vështirë dhe ky kërcënim, e bindi Gjergj II Strazimir Balshën t'ua dorëzonte Shkodrën dhe Drishtin venedikasve. Ai donte t'ua jepte këto dy qytete venedikasve, sepse më pas do t'i kishte shpatullat e sigurta në rast se turqit do të ndërmerrnin sulme përsëri. Përveç kësaj, ai kishte mundësi të sulmonte kundërshtarin e tij më të padurueshëm Radiq Cërnojeviqin (Radić Crnoević), i cili mbante të pushtuar Zetën, vendin e origjinës së dinastisë së Balshajve.⁴⁰ Radiq Cërnojeviq i kishte pushtuar territoret e Balshës përreth Kotorit, krahinën e Pastrovicëve dhe Gërbaljin në kohën kur Gjergj II Strazimir Balsha kishte qenë i zënë rob nga turqit, dhe e kishte shpallur veten sundimtar të Zetës dhe të Budvës.⁴¹ Në territorin e Shkodrës, ai kishte mundur të shtinte në dorë fshatin Oblikë në afërsi të Bunës dhe Grishën e Samrishin.⁴² Në fakt, Radiq Cërnojeviq kishte qenë i lidhur me derën e Balshajve, sepse ishte i martuar me njërën prej vajzave të Gjergj I Strazimir Balshës.⁴³

Sipas Spiridon Gopçeviqit, Gjergj II Strazimir Balsha kishte pasur kundërshtarë gjatë asaj periudhe edhe dy prijës të tjerë sllavë, vëllezërit Andrija Zahet dhe Nikola Zahet, të cilët së bashku me Radiq Cërnojeviqin⁴⁴ kishin ngritur krye kundër tij, duke njohur si zot Mbretin Tvërtko të Bosnjës. Gjatë kësaj kohe, Zahetët dhe Cërnojeviq ishin

³⁹ *“Et per verba dicte domine, et conditionem Jllarum partium, videret, quod dicta loca sua subiacerent illj periculo, quod dicitur, debeat dictus capitaneus, ostendendo dicere pur a se. offerre et dare dicte domine si voluerit viginti usque triginta ballistarios nostros, ad expensas dicte domine, pro custodia illius uel illorum suorum locorum, pro quo uel quibus dicto capitaneo videbitur ipsos ballistarios fore magis necerrarios”* AAV II, dok. nr. 455.

⁴⁰ Gelchich, *La Zedda*, 185.

⁴¹ Djukanović, *Historical Dictionary*, 87.

⁴² *Po aty*.

⁴³ Qerim Dalimi, *Arbëria midis Republikës së Venedikut dhe Perandorisë Osmane (1355-1443)* (Tetovë: Ars-ZZ, 2012), 78.

⁴⁴ Historiani dhe studiuesi serb Spridon Gopçeviq jep gabimisht emrin Stefan Cërnojeviq si kundërshtar të atëhershëm të Balshës, por jemi të mendimit që bëhej fjalë për Radiq Cërnojeviqin, të atin e Stefanit I Cërnojeviq. Shih: Spiridon Gopçević, *Geschichte von Montenegro und Albanien* (Gotha: Fridrich Andreas Pertes A.- G, 1914), 57.

mbështetur edhe nga Dukagjinët, por edhe nga Venediku,⁴⁵ i cili pak a shumë në të njëjtën kohë, më 30 nëntor 1392, i jep Gjergj II Strazimir Balshës edhe statusin e qytetarisë së trashëgueshme.⁴⁶ Kështu, Gjergj II Strazimir Balsha para se të merrej me Radiq Cërnojeviqin, të cilit ia duroi përkohësisht zotërimin e Zetës, u hakmor mbi vëllezërit Zahet (sipas Hopf-it Zahetai), të cilët i mundi, i zuri rob dhe pastaj u nxori sytë.⁴⁷ Zahetët ishin kushërinj dhe trashëgimtarë të njëfarë Nikollë Zaccaria nga Budva.⁴⁸ Sipas Hopf-it, Gjergj II Strazimir Balsha luftoi afërsisht dy vjet kundër Radiq Cërnojeviqit derisa e mundi atë në një betejë të përgjakshme, më 25 prill 1395. Ai e vrau,⁴⁹ dhe më pas pushtoi një pjesë të territoreve të tij.⁵⁰ Fëmijët e vegjël të Radiqit mundën të iknin dhe të fshiheshin në malet e Cetinës.⁵¹

Për të pasur një mbështetje të fortë ndaj Dukagjinëve, ai qe martuar pastaj me Jelenën e sipërpërmendur, të bijën e Mbretit serb Lazarit, e cila nëpër këngët popullore sllave përmendet edhe me emrin Juvelica dhe që duhet të ketë qenë bija e gjashtë e Lazarit.⁵²

Le të kthehemi tani sërish në Shkodër, e cila ishte nën sundimin e turqve edhe gjatë vitit 1394. Pikërisht gjatë kësaj kohe, më 16 korrik 1394 njihet një marrëveshje ndërmjet Shahinit, qeveritarit turk të Shkodrës dhe Dukagjinëve, me anë të së cilës Dukagjinët zotoheshin se do ta furnizonin Shahinin me kripë.⁵³ Nënshkruesi i marrëveshjes së kripës për Dukagjinët ishte Progon II Dukagjini, i cili sapo ishte martuar me Vojsava Topinë dhe kishte tashmë një muaj që ishte vendosur në Durrës, ku atij dhe gruas së vet i ishin njohur edhe privilegje të ndryshme. Ndër këto privilegje ishte edhe përfitimi i një të tretës së rentës së qytetit të Lezhës, të cilën do ta tërhiqte një nëpunës i

⁴⁵ Sipas Hopf-it, me ndihmën e Venedikut Radiq Cërnojeviq arriti t'i merrte Gjergj II Strazimir Balshës edhe Lezhën dhe Budvën. Më pas, Gjergji ia doli që ta dëbonte nga Lezha Radiq Cërnojeviqin dhe në mars të vitit 1393 Lezha kaloi në duart e venedikasve (Giovanni Mianit). Hopf, "Griechenland", 96. (Misti XLII, fol. 159).

⁴⁶ Po aty.

⁴⁷ Gopčević, *Geschichte von Montenegro*, 57.

⁴⁸ Hopf, "Griechenland", 43.

⁴⁹ Po aty, 96 (Commemorali. Vol. IX, fol. 31.).

⁵⁰ Djukanović, *Historical Dictionary*, 87.

⁵¹ Hopf, "Griechenland", 43.

⁵² Gopčević, *Geschichte von Montenegro*, 57.

⁵³ Hopf, "Griechenland", 96. (Misti XLIII, fol. 35, 185v, 195)

Dukagjinëve, dhe se atyre u lejohej në vitin 1398 që të ndërtonin një kështjellë në bregun e djathtë të Drinit.⁵⁴

Më 28 shtator 1394, në Shkodrën e pushtuar dërgohet nga turqit zëvendëskapiteni i Gjirit, i cili më pas duhej të shkonte në Durrës që të merrej vesh me bailin e atij qyteti për lirimin e disa personave që ishin zënë rob në krahinën e Durrësit prej turqve [të ndihmuar] edhe nga Dhimitër Jonima,⁵⁵ i cili ishte bërë me turqit pas pushtimit të Shkodrës. Në rast se robërit nuk ishin liruar akoma, atëherë një galerë venedikase duhej të vinte deri në portin lumor të Shën Shirqit dhe më pas duhej të dërgohej te Shahini në Shkodër një lajmëtar me fjalët e duhura dhe me kërkesën e lirimit. Nëse Shahini nuk do të pranonte, ata duhej të dëgjonin ose duhej të merrnin me shkrim kushtet me anë të cilave mund të bëhej lirimi i tyre, duke u thënë turqve që venedikasit donin të rrinin në paqe me ta (*de volendo stare in pace secum*).⁵⁶ Gjatë atij udhëtimit nëpër lumin Bunë, venedikasit duhej të hetonin mundësinë se si Gjergj II Strazimir Balsha mund ta rifitonte Shkodrën, por këto hetime duhej të bëheshin me kujdes, pa zbritur në tokë pjesëtarë të tjerë të ekuipazhit të galerës dhe pa vënë në rrezik vetë galerën.⁵⁷ Mëkëmbësi osman Shahini kishte edhe mbështetjen e fuqishme të Jegjit Pashës së Shkupit. Siç e pamë edhe më sipër, në rastin e marrëveshjes së kripës, Progon II Dukagjini i kishte marrëdhëniet e mira me turqit dhe qeveritari Shahin në fund të vitit 1395 u mundua që ta rriste ndikimin e Progonit në Shkodër dhe kontribuoi për këtë gjë, në kurriz të Gjergj II Strazimir Balshës.⁵⁸ Duhet të përmendim këtu që Dukagjinët kishin në Shkodër edhe një degë të tyren, mbi të cilën Progon II Dukagjini mund të mbështetej. Progon II Dukagjini bëhet edhe më i fuqishëm duke u lidhur edhe me Topiajt. Ai gjatë kësaj periudhe, më saktë në vitin 1394 martohet me Vojsava (ose Voislava) Topinë, të motrën e Gjergj Topisë, zotit të Durrësit, sipas kërkesës së saj (*domina Voisclava soror quondam domini georgij Topie domini durachij*).⁵⁹ Leja

⁵⁴ Po aty. (Misti XLIV, fol. 219.)

⁵⁵ AAV II, dok. nr. 567; shih edhe *po aty*, dok. nr. 527.

⁵⁶ *Po aty*.

⁵⁷ “*Et si in ista via, quam facient galee intra flumeriam, viderent et cognoscerent, quod Greorgius Strazimiri postet recuperare dictum locum Scutari, tunc cauto et dextro modo notificent hoc sibi, ut possit potere se in ordine et intelligere se cum eis, non ponendo modo aliquo gentes galarum in terram nec eundo cum galeis ad locum, ubi subiacerent alicui periulo.*” *Po aty*, dok. nr. 567; shih edhe *po aty*, dok. nr. 527.

⁵⁸ Hopf, “Griechenland”, 97.

⁵⁹ *Acta Albaniae Veneta Saeculorum XIV et XV*, Josephi Valentini S. J. Labore reperta et Transcripta Ac Typis Mandata. Pars Prima: Saeculum XIV complectens. Tomus

nga venedikasit për martesë me Progonin i jepet Vojsavës më 16. 07. 1394.⁶⁰ Kjo martesë dëshmon edhe për lidhjet që Dukagjinët kanë pasur me familje të tjera të fuqishme fisnike, siç ishin në këtë rast Topiajt.

Shkodra bie sërish nën zotërimin e Balshajve

Nga materiali që kemi në dispozicion nuk mund të verifikojmë nëse turqit ishin akoma në Shkodër apo ishin larguar. Se si Shkodra ra sërish në dorë të Balshajve, kjo shpjegohet në mënyra të ndryshme. Sipas Spiridon Gopçeviqit, Shkodrën dhe Durrësin turqit ia dorëzuan përsëri Gjergj II Strazimir Balshës, pasi ky kishte çuar në haremin e Sulltan Muratit II një kushërirë (një e afërme e tij) së cilës nuk i përmendet emri.⁶¹ Kjo e dhënë e Spirodon Gopçeviqit në fakt na duket e pamjaftueshme dhe mund të jetë e logjikshme vetëm nëse Gjergji mund të ketë pranuar për momentin ndonjë vasalitet, për të cilin nuk kemi të dhëna. Ndoc Nikaj na jep një version tjetër të kësaj ngjarjeje. Ai thotë që Gjergj II Strazimir Balsha, duke mos pasur ndihmën e pritur nga venedikasit, bashkoi ushtrinë me atë të Konstandin Balshës dhe kështu të dy së bashku e rrethuan Shkodrën e si rrjedhim Shahini turk, duke parë se ishte e padobishme që të rezistonte, doli nga qyteti.⁶² Data e saktë se kur ikën turqit nga Shkodra nuk dihet, por ajo që dihet është se më 30 tetor 1395 Raguza ktheu në Ulqin gruan bashkë me fëmijët e Gjergj II Strazimir Balshës.⁶³ Se kur saktësisht iu mor Shkodra turqve, kësaj pyetjeje nuk mund t'i japim një përgjigje. Gelçiq thotë se një problem i tillë në lidhje me saktësimin e datave haset edhe për çështje dhe ngjarje të tjera kryesore të historisë së Shtëpisë së Balshajve, zotërve të Zetës.⁶⁴

Primus (1): Ab initio ad usque annum MCCCLXXXIV. Centro internazionale di Studi Albanesi Palermo/ Istituto Universitario Orientale Napoli/ Istituto di Studi Albanesi del' Università di Roma/ Fondazione Giorgio Cini Venezia/ Ponteficio Istituto di Studi Orientali Roma 1967, dok. nr. 549. (Më tej cituar si: AAV I, dok. nr.)

⁶⁰ "1394, VII, ante 16: *Litterae dominae Voisclave Topiae, Progono Ducagino nubendi licentiam petentis, atque Progono de eodem negotio*" AAV II, 549; shih edhe tekstin e plotë të kësaj lejeje tek: AAV II, dok. nr. 553.

⁶¹ Gopčević, *Geschichte von Montenegro*, 58.

⁶² Nikaj, *Historija e Shqypnis*, 82.

⁶³ *Po aty*.

⁶⁴ "Qui si vorrebbe ora domandare, quando precisamente Scutari sia stata ritolta ai Turchi ; ma si è già veduta le tante volte la impossibilità di fissare le date nemmeno dei principali avvenimenti del Casato dei signori della Zedda." Gelchich, *La Zedda*, 179.

Balshajt u morën vesh me njëri-tjetrin e kështu Gjergji shkoi dhe u vendos në Ulqin, kurse sundimin e Shkodrës ia la Konstandin Balshës.⁶⁵ Shkodrës iu deshën edhe disa muaj që të kalonte sërish në duart e Balshajve. Sipas Gelçiqit, Shkodra u mor përsëri nga Balshajt diku ndërmjet muajve shtator-tetor, ose në ditët fundit të shtatorit, ose në ditët e para të tetorit të vitit 1395.⁶⁶

Duhet të përmendim këtu që Konstandin Balsha një vit më parë (1394) ishte bashkuar me turqit dhe ishte vendosur prej tyre si qeveritar i Krujës. Ai ishte martuar me Helena Topinë (të bijën e Karl Topisë, dhe motrën e Gjergj Topisë⁶⁷), ish-bashkëshorten e Marco Barbarigo-s. Helena në fakt ishte kushërirë e parë e tij (vajza e hallës), sepse i ati i Konstandinit, Gjergj I Balsha ishte i vëllai i Vojsavës, nënës së Helenës.

Konstandin Balsha, i cili gjatë vitit 1395 kishte qenë edhe zot i Danjës, bëri në atë kohë në Shkodër edhe një marrëveshje me raguzanët.⁶⁸ Pikërisht në këtë datë, më 13 nëntor 1395 (sipas kalendarit julian 6904) nëpërmjet një diplome të bërë në Uljarë të Shkodrës, Konstandini e shpalli veten si mik të raguzanëve dhe u garantoj atyre liri për të bërë tregti në territoret e tij.⁶⁹ Gjatë kësaj periudhe, Konstandini i ishte kushtuar krejtësisht tregtisë duke e përhapur veprimtarinë tregtare nga bregdeti i Zetës deri në Prizren e Novobërdë.⁷⁰ Me qëllim që të kishte përfitime sa më të mëdha, doganën e Danjës në vitin 1395⁷¹ ua dha me marrëveshje vëllezërve fisnikë Mark e Vlladisllav Dragos nga Kotorri, të cilët i rritën taksat dhe i rënduan shumë tregtarët që kalonin andej. Kështu, Republika e Raguzës i ndaloi tregtarët e saj që të vinin në Zetë dhe të frekuentonin tregjet e këtij vendi.⁷²

⁶⁵ Nikaj, *Historija e Shqypnis*, 82.

⁶⁶ Gelchich, *La Zedda*, 181.

⁶⁷ “*Helene uxoris dicti Constandini, que Helena fuit soror domini Georgii, qui nobis dedit civitatem Durachii...*” Ljubić, *Listine IV*, 437.

⁶⁸ Gelchich, *La Zedda*, 179.

⁶⁹ “(1395) 6904, 13. novembris. Ulijari super Scutaro (u Ulijareh1) vise Skodra). Dominus Constantinus se Raguseis amicis futurum esse promittit; potestatem dat eisdem mercaturam libere faciendi in terra sua. „Homines eiusdem civitatis alibi iudicium ne habeant nisi coram Raguseis semper (?) coram Latinis et nusquam alibi in terra mea” [teks në sllavisht ...] *Scriptis huius rei milostnik logotheta Radič Žilič Vinuzilić.*” AAlb. II, dok. nr. 543.

⁷⁰ Giuseppe Gelchich, *Zeta dhe Dinastia e Balshajve*. Përktheu nga origjinali: Laura Leka (Tiranë: Shtëpia botuese 55, 2009), 190.

⁷¹ Marijan Premović, “Banditry in Zeta in the Balšić Period (1360-1421)”, në *Acta Histriae* 30 (2022), 4, 805.

⁷² Gelchich, *Zeta dhe Dinastia*, 190.

Tashmë Konstandin Balshës i kishte hyrë vetja në qejf dhe mendonte se ishte aq i fortë sa nuk mund të kthehej edhe një herë në zero, ashtu siç kishte qenë dikur.⁷³ Ai i vendosi vetes tituj të tillë, si despot dhe mbret, madje shtypi edhe monedha të vetat duke vendosur në njërën anë protomartirin Shën Shtjefnin, patronin e Shkodrës që mban në dorën e majtë një ungjill, kurse në dorën e djathtë një temjanicë ku shkruhej “S. STEFANVS – SKVTARENSI ose S. SCVTARI” dhe në anën tjetër paraqitet sunduesi Konstandin i ulur, me një kurorë të hapur në kokë, i cili në dorën e majtë mban mollën perandorake me kryq, kurse në dorën e djathtë mban skeptrin. Anash shkruhet: “M· Rex· COSTANTINVS ose D· REX· COSTAND-TINUS”.⁷⁴ Megjithatë për këto monedha nga studiues të ndryshëm, si për shembull nga Jireček, mendohet se nuk kanë të bëjnë fare me Konstandin Balshën, por me Konstandinin, të birin e Uroshit II, i cili ka jetuar po ashtu në Shkodër.⁷⁵ Se deri kur e mbajti Konstandin Balsha Shkodrën, as për këtë nuk kemi një datë. Por fill menjëherë, po atë vit fillojnë edhe tratativat për dorëzimin e Shkodrës te venedikasit, siç e vërteton edhe dokumenti i datës 10 nëntor 1395 i përpiluar në kështjellën e Ulqinit,⁷⁶ sikurse do ta shohim edhe më poshtë. Gjergj II Strazimir Balsha e kishte të qartë se nuk do të mund ta mbante gjatë Shkodrën, sepse ushtritë turke do të ripërtëriheshin e do të vinin përsëri, e do t’ia merrnin, kështu rruga më e mirë mbetej që t’ia dorëzonte Shkodrën me rrethina Republikës së Venedikut, se kështu do të përfitonte të paktën diçka.

Kalimi i Shkodrës me rrethina nën sundimin venedikas

Përpjekjet për ta kaluar Shkodrën nën zotërimin e venedikasve kishin filluar vite më parë. Gjergj II Strazimir Balsha, sapo ishte liruar nga osmanët, ua kishte ofruar Shkodrën venedikasve qysh në vitin 1392-1393, në një kohë kur ky qytet ishte akoma nën pushtetin osman.⁷⁷

⁷³ Gelchich, *La Zedda*, 179.

⁷⁴ Karl Stockert, “Die Münzen der Städte Nordalbaniens”, në *Numismatische Zeitschrift*. Hrsg. von den numismatischen Gesellschaft in Wien. Neue Folge, Band III. Der ganzen Reihe XLIII. (Wien: Selbstverlag der Numismatischen Gesellschaft, 1910), 80.

⁷⁵ Constantin Jireček, *Geschichte der Serben*. Erster Band (bis 1371) (Gotha: Friedrich Andreas Perthes A.-G., 354-355, 1911) ref. 2.

⁷⁶ AAlb II, dok. nr. 542.

⁷⁷ *Po aty*, dok. nr. 513.

Gjergji II Strazimir Balsha në lidhje me dorëzimin e Shkodrës dhe të zonave përreth kishte dërguar për bisedime vetë ipeshkvin e Shkodrës, të cilit nuk i përmendet emri në dokument,⁷⁸ por mendojmë se duhet të ketë qenë ndoshta Henriku që i përkiste Urdhrit Françeskan Minorit (OFM), i cili ishte emëruar si ipeshkëv i Shkodrës në vitin 1390.⁷⁹ Megjithatë në veprën “Illyricum Sacrum”, së cilës i jemi referuar, nuk jepet koha se sa qëndroi në detyrë ky ipeshkëv. Venedikasit, siç vërehet në dokument, e pritën me bezdi këtë propozim dhe dhanë një përgjigje të tillë:

“Shtrohet për vendim se, duke konsideruar që vendet e thëna nuk janë në bregdet, por madje shumë larg tij do të ishin më shumë në dëm se sa të dobishme për ne, dhe duke konsideruar që vendi i sipërthënë Shkodra është akoma në duart e turqve, nuk mund të futet në dorë pa përplasje. Kështu pra me këto arsyetime të shumta e me fjalë të tjera të mira, t’i jepet përgjigjja vetë atij zotit Ipeshkëv”.⁸⁰

Pra, siç e pamë më sipër, zotërimi venedikas nuk i pranoi menjëherë qytetet Shkodër dhe Drisht nga Balshajt,⁸¹ dhe këtë çështje e shtyu në fund të vitit 1395, edhe pse mbi dorëzimin e këtyre dy qyteteve ishin bërë diskutime rreth propozimit të dorëzimit nga Gjergj II Strazimiri që më 21 janar dhe më 9 shkurt të vitit 1395, madje qenë vendosur edhe kushtet e dorëzimit.⁸²

⁷⁸ “*Quod repsondetur Domino Episcopo Scutari ad oblationem suam nobis factam de danto in minibus nostris locum Scutari.*” Po aty, dok. nr. 530.

⁷⁹ “*Henricus Episc. Scodrensis XI. Sæculo XIV. ad exitum vergante huic Ecclesie præpositus usque ad postremos fere ejusdem sæculi annos præfuit; idque colligitur ex tabulis Romanis annorum insequentium, in quibus semel, iterum Ac tertio nominator.*” Daniele Farlato, *Illyrici Sacri*. Tomus Septimus, Ecclesia Diocletiana, Antibarensis, Dyrhachiensis et Sirmiensis, cum eorum suffraganeis. Auctore Daniele Farlato, Presbytero Societatis Jesu, et Jacobo Coletto olim ejusdem Societatis alumno. (Venetiis, MDCCCXVII. Aput Sebastianum Coleti. Superiorem permissu ac privilegio, 1817), 310.

⁸⁰ “*1394 II 3 [...] Vadt pars, considerato quod dicta loca non sunt ad Marinam immo ualde remota et forent potius damnosa nobis, quam utilia considerate etiam quod dictus Locus Scutari principaliter est in manibus Turcorum, ita quod malè sine scandalo instromitti posset, et quampluribus, et rationibus, que Dominio uidebuntur fiat responsio ipsi Domino Episcopo, Lutanando se à facto pro utilitate agendorum nrostrum.*” AAV II, dok. nr. 530.

⁸¹ Giuseppe Valentini, *Kontribute në kronologjinë e historisë së Shqipërisë 1060-1560*, Tiranë: Plejad, 2010, 138. Dokumenti: Ib CCCCLX.

⁸² Valentini & Cordignano, *Përmbledhje dokumentesh*, dok. nr. 238, 239.

Më 10 nëntor të vitit 1395 për t'u dorëzuar Shkodrën me rrethina venedikasve, u paraqitën frati Nikolo de Samaksiis (*Nicolò de Samaxiis*) nga Shkodra që ishte doktor i teologjisë dhe profesor, së bashku me dy përfaqësues të tjerë që quheshin Helia, i biri i Martinit dhe njëfarë Kineso, shërbëtor besnik,⁸³ të cilët, nga ana e Gjergj II Strazimir Balshës, i ofruan Republikës Shkodrën dhe Drishtin me territoret përreth, të cilat Balsha ua kishte hequr turqve nga zotërimi i tyre.⁸⁴

Sipas Milutinoviqit, shqyrtime të tjera rreth kësaj çështjeje u bënë edhe gjatë periudhës dhjetor 1395 – prill 1396.⁸⁵ Bisedimet për dorëzimin, Venediku vendosi t'i zhvillonte më 30 dhjetor 1395⁸⁶ dhe i vazhdoi ato deri në muajt janar dhe shkurt të vitit 1396.⁸⁷ Pastaj nga marsi i vitit 1396 e deri në prill të po këtij viti, u morën vendimet për marrjen e qyteteve të ofruara.⁸⁸ Rreth diskutimeve që u bënë dhe kushteve të vendosura për dorëzimin në literaturën dhe materialet dokumentare që disponojmë jepen shumë informacione.⁸⁹ Në vazhdim po japim disa të dhëna për sa i përket marrëveshjes ndërmjet Gjergjit II dhe Venedikut të nxjerra nga dokumenti i saj i gjatë prej shumë faqesh. Sipas kësaj marrëveshjeje të bërë më 14 maj, Gjergj II Strazimiri tërhoqi të gjitha drejtat e zotërimit që kishte mbi qytetin e Shkodrës, Shën Shirqin, liqenin e Shkodrës dhe ishujt që ndodheshin në të. Kufiri ndërmjet pjesës që kishte mbetur nën zotërimin e tij dhe truallit venedikas u vendos të ishte lumi Buna. Më tej, nën sundimin e Venedikut ranë edhe qyteti e

⁸³ "Georgius de Straciomeri de Balsiis dei gratia dominus Zente etc." "fratrem Nicolaum Samarixiis de Scutero sacre theologie dignissimum professorem absentem tanquam presentem et nobilem virum et fidelissimum dominum Heliam quondam Marini et Chinesium fidelem servitorem, nostros cives, presentes" Apud dominium Venetiarum proeuratores Instituit pro factis Scutari. - Testes praesentes et subscripti: Marinus canonicus, Matheus archidiaconus cathedralis ecclesiae Dulcignensis. - Scripsit "Johannes de Morigiis quondam Antonii de Mediolano imp. Auctoritate notaries publicus ac caneellarius nobilis viri Johannis Gauro castellani Lesii.s" AAlb. II, dok. nr. 542.

⁸⁴ Gelchich, *La Zedda*, 185.

⁸⁵ Branisllav Millutinoviq, "Drishti nën sundimin e Venedikut", në *Gjurmime albanologjike*, Seria e shkencave historike, 15/1985 (Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës, 1986), 43.

⁸⁶ Valentini & Cordignano, *Përmbledhje dokumentesh*, dok. nr. 247.

⁸⁷ *Po aty*, dok. nr. 249, 253; shih edhe: AAlb. II, dok. nr. 547; *po aty*, dok. nr. 608, 609, 611.

⁸⁸ Millutinoviq, "Drishti", 43.

⁸⁹ Në lidhje me këtë, shih disa të dhëna p.sh. te dokumentet e datës 15.1.1396 në: AAV II, dok. nr. 608; dhe të datës 8 shkurt 1396 në AAV II, dok. nr. 611.

kështjella e Drishtit, kështjella e Shatit (Satti) dhe stacioni doganor i Danjës me të gjitha të drejtat dhe fitimet.⁹⁰ Gjergj II Strazimiri i mbeti nën zotërim krahina e Zabojanës,* pra vendi që ndodhej më përtej bregut perëndimor të lumit Buna deri në Tivar. Përgjatë lumit Buna u caktua një zonë e çmilitarizuar me një gjerësi prej një miljeje.⁹¹

Për sa i përket përfitimit që do të nxirrte nga kjo marrëveshje Gjergj II Strazimiri, u përcaktuan këto kushte: ai, të bijtë dhe pasardhësit e tij do të pranoheshin si fisnikë në Këshillin e madh të Venedikut, dhe Venediku zotohej se hiqte dorë nga çdo ndërhyrje në punët e “shtetit” që i kishte mbetur Gjergjit dhe i jepte atij të drejtën që të ngrinte aty flamurin e Shën Markut, ngaqë ishte shtetas venedikas.⁹² Në vendimet e tjera parashihej edhe një pagesë vjetore prej 1 000 dukatesh që do t’u jepej Balshajve. Personat që arratiseshin nga këto vende Venediku dhe Balshajt duhej t’ia dorëzonin njëri-tjetrit në mënyrë reciproke. Gjergj II Strazimir Balshës iu zeruan edhe borxhet dhe iu falën edhe shkeljet që kishin bërë ndaj Venedikut paraardhësit e tij.⁹³

Më vonë Balshajt kërkuan t’i kishin këto troje sërish nën sundimin e tyre, por nuk i patën kurrë më.⁹⁴

Instalimi i sundimit venedikas

Në mars të vitit 1396, Republika kishte zgjedhur proveditorët që do të niseshin bashkë me familjet e tyre (*portandum eos cum sua familia ad locum predictum*) në drejtim të Arbërisë dhe do të merrnin në dorëzim qytetet e Shkodrës⁹⁵ dhe të Drishtit, për ruajtjen e të cilit vunë në

⁹⁰ Schmitt, *Das venezianische Albanien*, 238. Shih edhe marrëveshjen origjinale tek: AAV II, dok. nr. 628.

* Krahina e Zabojanës (Tejbunës) me fshatrat e saj shqiptare sot i përket Republikës së Malit të Zi.

⁹¹ Schmitt, *Das venezianische Albanien*, 238. Shih edhe marrëveshjen origjinale tek: AAV II, dok. nr. 628.

⁹² *Po aty*. AAV II, dok. nr. 628.

⁹³ *Po aty*, 238. Shih edhe marrëveshjen origjinale tek. AAV II, dok. nr. 628.

⁹⁴ Në lidhje me përpjekjet e Balshës III, për t’i shtënë nën kontroll këto troje shih artikullin: Edmond Malaj, “Përpjekja e dytë e Balshës III gjatë viteve 1408-1421 për rivendosjen e sundimit të tij në Shkodër e rrethina”, në *Hylli i Dritës*, 1 (2023), 105-130; dhe Edmond Malaj, “The first Efforts of Balsha III and his mother to take Shkodra and its Surrounding at the Beginning of the XV Century”, në *Albanian Studies*, vol. 2, No. 2 (2023), 29-58.

⁹⁵ “*Vadit Pars Quod in bona Gratia Eligantur de presenti in hoc consilio tres nostri prouisoires sufficientes, per quatour manus electionum, qui possint accipi de omni*

dispozicion persona të caktuar.⁹⁶ Sinjoria kishte përcaktuar edhe rregullat, të cilave do t'iu nënshtroheshin këta proveditorë. Ata nuk duhej të merreshin me tregti as për vete e as për të tjerët në vendet ku do të shkonin, se përndryshe do të humbnin të gjitha ato që kishin fituar ose përdorur për këto veprime të paligjshme, duke u dënuar edhe me një gjobë prej njëqind dukatesh.⁹⁷ Rroga e tyre ishte rreth 50 (.L.) dukate në muaj, por nëse dikush shprehte vullnetin që të nisej me dëshirën e vet, do t'i jepej që në fillim rroga e dy muajve plus edhe pagën e muajit të tretë.⁹⁸ Sipas dokumentit të mësipërm, koha e qëndrimit ishte provizore dhe shkonte deri në tre muaj të detyrueshëm, por mund të zgjatej me dëshirën e tyre, duke vazhduar me të njëjtën rrogë mujore.⁹⁹ Pra, duket se zyrtarët venecianë nuk ishin shumë të ngazëllyer që të vinin në Shkodër e rrethina me qëllim që të kryenin shërbimin.

Proveditorët e parë që u zgjodhën për Shkodrën nga Këshilli i Madh (*Maggior Consiglio*) qenë fisnikët Giovanni Capello dhe Giovanni da Canal,¹⁰⁰ por këta sipas një dokumenti të datës 9 prill 1396, fillimisht nuk e pranuan detyrën dhe si pasojë u dënuan me nga një gjobë prej 100 librash. Si rrjedhojë, ata u zgjodhën sërish nga Këshilli i Madh dhe, me sa duket, kësaj here qenë të detyruar që të pranonin të shkonin në Shkodër në shërbim të zotërimit venedikas. Ata i bënë kërkesë këtij

loco et officio, Judicatu petitionum, non accipiedno ultra vnum pro domino et vnum pro officio.... Po aty, dok. nr. 615.

⁹⁶ “*Prouisoires predicti possint accipere unam personam sufficientem pro custodia castris del driuasto, et quod uadant cum una galea super quam ascendat zurma ligni riapriae Marchie et alie prouisiones pro subuentione eorum qui erunt in illis partibus.*” Po aty, dok. nr. 621.

Në lidhje me instalimin e sundimit venedikas në Drisht, shih më gjerë tek: Edmond Malaj, *Drishti. Historia dhe fizionomia e një qyteti mesjetar shqiptar* (Tiranë: Qendra e Studimeve Albanologjike, 2015), 52-56.

⁹⁷ AAV II, dok. nr. 616.

⁹⁸ “*Vadit pars, vt omnes libentius se diesponant ad eundum, quod sicut ipsis prouisoribus dabatur paga duorum mensium in ratione ducatorum .L. in mense, ita dari debeant ante suum recessum paga trium mensium.*” Po aty, dok. nr. 617.

⁹⁹ Po aty.

¹⁰⁰ Hopf, “Griechenland”, 97. Në lidhje me këto zhvillime, Hopf na jep edhe këto burime: (Commemoriali, Vol. IX, fol. 40, 44v; Misti XLIII, fol. 37v; Cronaca veneta – 1427 [Cod. Foscar. Vindob. N. 6831]; Sanudo XXII, p. 780; Cronaca Zancaruola Vol. II, fl. 529; Amad. Valier, Cronaca Vol. II, fol. 228v).

Këshilli që, meqenëse e kishin pranuar detyrën dhe po niseshin për atje, t'u hiqej ndëshkimi me gjobën e 100 librave, kërkesë që iu plotësua.¹⁰¹

Akti për kalimin Shkodrës me rrethina në duart e venedikasve u bë nga Senati më 14 prill 1396.¹⁰² Në gusht të vitit 1396, Venediku dërgoi për këto qytete një kont dhe një dhomëtar.¹⁰³ Instalimi i forcave venedikase në krahinë zgjati deri në muajin shtator. Megjithatë, me instalimin e administrimit të vet në Shkodër e rrethina, Venediku nuk i kishte evituar të gjitha rreziqet që i kanoseshin qeverisjes së tij. Sipas Hopf-it, një rival tjetër për Shkodrën tashmë venedikase ishte edhe Kojë Zakaria (Coja Zaccaria), zoti i Shatit (Satti), i cili ashtu si të tjerët ishte bërë gjithashtu vasal i turqve. Ai arriti që t'ua merrte Shkodrën përkohësisht venedikasve në vitin 1401, duke pasur dakordësinë edhe të vetë Gjergj II Strazimir Balshës dhe u bëri ballë venedikasve për katër vjet me radhë.¹⁰⁴ Vetëm me vdekjen e Gjergj II Strazimir Balshës më 1404, Venediku që në gjendje që ta kishte Shkodrën të sigurt nën sundimin e vet, duke pasur edhe mbështetjen e Helena Balshës, të bijës së Lazarit, e cila i kërkoi Republikës ndihmë pas vdekjes së të shoqit.¹⁰⁵ Venedikasit mbajtën këtë qëndrim, ngaqë, me sa duket, nuk donin të dëmtonin bisedimet që po bënin me Bajazitin.¹⁰⁶ Venedikasit e mbajtën Shkodrën për 83 vjet, pra nga viti 1396 deri në vitin 1479, nën pushtetin e tyre duke e vënë atë nën organet e tyre administrative.

Përfundime

¹⁰¹ "1396 IV 9. *Maggior Consiglio, Leona (R° 21), c. 91 (87) Die nono Aprilis. Consiliarij Campa. Cum nobiles uiri ser Johannes capello et ser Jphannes de canali electi fuissent in consilio Rogatorum prouisoires ad partes Scutari, et quia terminus accpetandi erat altera die ad tertiam ipsi non potuerunt deliberare super hoc et propterea refutaverunt. Et ideo ceciderunt ad penam librarum .C. pro quolibet. Et postea iterato electi fuerunt prouisoires de dictas partes scutari et illariter acceptauerunt et obtulerunt ire ad seruicium dominij, Et requirant quod absoluantur a dicta pena librarum .C. Et iustum sit postquam uadunt ad nosturm seruicium quod non paciantur penam, vadit pars. Quod pars que prohibet, quod de dictis penis uel similibus non possit fieri gratia, Reuocetur in tantum quod dictis ser Johanni capello et ser Johanni de Canali possit fieri gratia de dicta pena, cum consilijs ordinatis."* AAV II, nr. 624.

¹⁰² *Po aty*, dok. nr. 628. (Commemorali. LIX, c. 12t. – 13 (n°15)).

¹⁰³ Hopf, "Griechenland", 97. (Misti XLV, fol. 110v).

¹⁰⁴ *Po aty*, 97. (Misti XLV, fol. 189v).

¹⁰⁵ *Po aty*.

¹⁰⁶ Valentini, *Kontribute në kronologjinë*, 159.

Si përfundim, mund të themi se gjatë periudhës 1384 deri në vitin 1404, Shkodra kaloi një ndër fazat më të trazuara e më të vështira të historisë së saj, duke kaluar nëpër disa pushtete të ndryshme. Si fillim kemi Balshajt, pastaj pamë shkurtimisht se si ajo u bë pre e pushtimit turk për afro dy vjet dhe më pas ra sërish nën sundimin e Balshajve, të cilët, duke parë se nuk mund t'u bënin më ballë kërcënimeve turke, menduan se për ta ishte më e leverdishme ekonomikisht që t'ua jepnin me tribut venedikasve sesa ta mbanin vetë e përfundimisht ta humbnin sërish te turqit. Balshajt u munduan edhe më vonë që ta rifitonin sërish Shkodrën, por nuk ia dolën kurrë më dhe me vdekjen e Balshës III përfundoi edhe përpjekja e fundit për ta pasur qytetin sërish nën sundimin e tyre.

Burime dhe bibliografi:

Botime dokumentare:

Acta Albaniae Veneta Saeculorum XIV et XV. Josephi Valentini S. J. Labore reperta et Transcripta Ac Typis Mandata. Pars Prima: Saeculum XIV complectens. Tomus Primus (1): Ab initio ad usque annum MCCCLXXXIV. Centro internazionale di Studi Albanesi Palermo/ Istituto Universitario Orientale Napoli/ Istituto di Studi Albanesi dell' Università di Roma/ Fondazione Giorgio Cini Venezia/ Ponteficio Istituto di Studi Orientali Roma, 1967 (AAV I).

Acta Albaniae Veneta Saeculorum XIV et XV. Josephi Valentini S. J. Labore reperta et Transcripta Ac Typis Mandata. Pars Prima: Saeculum XIV complectentis. Tomus Secundus: Ab anno MCCCLXXXIV ad annum MCCCXCVI. Centro internazionale di Studi Albanesi Palermo/ Istituto Universitario Orientale di Napoli/ Istituto di Studi Albanesi dell'Università di Roma/ Fondazione Giorgio Cini di Venezia/ Ponteficio Istituto di Studi di Orientali Roma/ Albanien Institut, Universität München/ Südost Institut, München, 1968 (AAV II).

Farlato, Daniele. *Illyrici Sacri.* Tomus Septimus, Ecclesia Diocletiana, Antibarensis, Dyrrhachiensis et Sirmiensis, cum eorum suffraganeis. Auctore Daniele Farlato, Presbytero Societatis Jesu, et Jacobo Coletto olim ejusdem Societatis alumno. Venetiis, MDCCCXVII. Aput Sebastianum Coleti. Superiorem permissu ac privilegio, 1817.

- Giuseppe, Valentini. & Fulvio Cordignano, *Përmbledhje dokumentesh për historinë e Shqipërisë (1200-1500)*. Përktheu nga origjinali: Vladimir Bregu. Tiranë: Plejad, 2013.
- Listine o odnjošajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike*, Skupio Sime Ljubić, Knjiga IV (Od godine 1358 do 1403). Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1874.
- Lufta shqiptaro-turke në shekullin XV – Burime osmane*, përgatitur për shtyp nga Selami Pulaha. Tiranë: Helga's Secets, 2016.
- Valentini, Giuseppe. *Kontribute në kronologjinë e historisë së Shqipërisë 1060-1560*. Tiranë: Plejad, 2010.

Literaturë historiografike:

- Bartl, Peter. "Thopia, Karl". Në *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, Bd. 4. Hgg. Mathias Bernath / Karl Nehring. München: 1981.
- Brenner, Oswald. "The Ethnic Composition of Medieval Epirus". Në *Imagining frontiers, contesting identities*, edited by Steven G. Ellis, Lud'a Klusáková. Pisa: Pisa University Press / Edizione Plus, 2007.
- Dalimi, Qerim. *Arbëria midis Republikës së Venedikut dhe Perandorisë Osmane (1355-1443)*. Tetovë: Ars-ZZ, 2012.
- Denton, William. *Montenegro: Its People and Their History*, by the Rev. W. Dentin, M.A. London: Daldy, Isbister & Co., 1877.
- Djukanović, Bojka. *Historical Dictionary of Montenegro*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2023.
- Fine, John Van Antwerp. *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Michigan: University of Michigan Press, 1994 (ribotim Michigan: University of Michigan Press, 2006).
- Gelchich, Giuseppe. *Zeta dhe Dinastia e Balshajve*. Përktheu nga origjinali: Laura Leka. Tiranë: Shtëpia botuese 55, 2009.
- Gelchich, Giuseppe. *La Zedda e la Dinastia dei Balšidi, Studi storici e documenti*. Spalato: Tipografia Sociale Spalatina (G. Laghi), 1899.
- Gopčević, Spiridon. *Geschichte von Montenegro und Albanien*. Gotha: Friedriech Andreas Pertes A-G, 1914.
- Historia e Popullit Shqiptar*, vëll. I (Ilirët, Mesjeta, Shqipëria nën Perandorinë Osmane gjatë shek. XVI – vitet '20 të shek. XIX). Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë. Tiranë: Toena, 2002.
- Hopf, Karl. "Griechenland. - B. Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit. Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit." Në *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste: in alphabetischer Folge von genannten Schriftstellern bearbeitet und herausgegeben von J. S. Ersch und J. G. Gruber*. Mit Kupfern und

- Charten. Erste Section A-G. Herausgegeben von Hermann Brockhaus. Sechsendachtzigster Theil (86). (Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit. II. und III. Periode, griechisch-römisches Recht im Mittelalter und in der Neuzeit. I. und II. Periode). Leipzig: F. A. Brockhaus, 1868.
- Jireček, Constantin. *Geschichte der Serben*. Erster Band (bis 1371). Gotha: Friedrich Andreas Perthes A.-G., 1911.
- MacGillivray Nicol, Donald. *The despotate of Epiros, 1267-1479. A contribution to the history of Greece in the Middle Ages*. Cambridge / London / New York / New Rochelle / Melbourne / Sydney: Cambridge University Press 1984.
- Madgearu, Alexandru. *The wars of the Balkan Peninsula: Their medieval origins*. Lanham / Toronto / Plymouth: Scarecrow Press, 2008.
- Malaj, Edmond. “Përpjeka e dytë e Balshës III gjatë viteve 1408-1421 për rivendosjen e sundimit të tij në Shkodër e rrethina”. Në *Hylli i Dritës*, 1 (2023): 105-130.
- Malaj, Edmond. “The first Efforts of Balsha III and his mother to take Shkodra and its Surrounding at the Beginning of the XV Century”. Në *Albanian Studies*, vol. 2, No. 2 (2023): 29-58.
- Malaj, Edmond. *Drishti. Historia dhe fizionomia e një qyteti mesjetar shqiptar*. Instituti i Historisë / QSA. Tiranë: Botimet Albanologjike, 2015.
- Millutinoviç, Branislav. “Drishti nën sundimin e Venedikut”. Në *Gjurmime albanologjike*, Seria e shkencave historike, 15/1985. Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës, 1986.
- Nikaj, Ndoc. *Historija e Shqypnis’, vëllimet I-II*. Lezhë: Botimet Fishta, 2015.
- Orbini, Mavro. *Il Regno degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni Historia di Don Mavro Orbino Rauseo Abbate Melitense*. Nella quale si vede l’Origine quasi di tutti i Popoli, che furono della Lingua Slava, con molte, & varie guerre, che fecero in Europa, Asia, & Africa; il progresso dell’Impero, l’antico culto, & il tempo della loro conversione al Christianesimo. E in particolare veggonsi i successi de’ Rè, che anticamente dominarono in Dalmatia, Croatia, Bosna, Servia, Russia, & Bulgaria. In Pesaro, Appresso Girolamo Concordia. Con Licenza de’ Superiori, MDCI (1601).
- Premović, Marijan. “Banditry in Zeta in the Balšić Period (1360-1421)”. Në *Acta Histriae* 30 (2022), 4.
- Sedlar, Jean W. *East Central Europe in the Middle Ages, 1000-1500*. Seattle / London: University of Washington Press, 1994.
- Stockert, Karl. “Die Münzen der Städte Nordalbanien”. Në *Numismatische Zeitschrift*. Hrsg. von den numismatischen Gesellschaft in Wien. Neue Folge, Band III. Der ganzen Reihe XLIII. Wien: Selbstverlag der Numismatischen Gesellschaft, 1910.

Xhufi, Pëllumb. *Nga Paleologët tek Muzakajt. Berati dhe Vlora në shekujt XII-XV*. Tiranë: Shtëpia botuese 55, 2009.

EDMOND MALAJ

Institute of History / Academy of Sciences of Albania
edmond.malaj@asa.edu.al

S u m m a r y

THE TURKISH THREAT AND THE SURRENDER OF SHKODRA TO THE VENETIANS
IN 1396 BY GEORGE II STRAZIMIR BALSHA

In this article we are trying to present in detailed way a historical period of Shkodra at the end of the 14th century that begins with the Turkish threats and continues until the surrender of the city and its surroundings to the Venetians by George II Strazimir Balsha. As a result, we will try to bring light on a difficult period in the history of medieval Shkodra, such as the last 15 years of the 14th century. We will focus on two moments of this history: First, at the time of the conquest of Shkodra by the Ottomans in the years 1393-1395, as well as its transit of the city to the Venetian rule in 1396. To present these events, we will focus mainly on documents from the Archives of Venice and Ragusa, on some Ottoman chronicles, as well as on the works of various authors.

